

alapelvek, amelyekre támaszkodik, tökéletesek és egyetemesek. Olyannyira tökéletesek és egyetemesek, hogy érvényesítésük az egyetlen hatékony gyógyszer az emberiség valamennyi problémájának kiküszöbölésére. Minden bizonnyal ez tekinthető jelenleg Amerika alapvető gyöngeségének.

Futala Tibor

Új irányzat a világpolitikában: Latin-Amerika nemzetközi szerepe

Neue Orientierung für Lateinamerika. = Internationale Politik, 2001. 9. no. 1–134. p.

Von Wilhelm Hofmeister, a Konrad Adenauer oktatási központ São Paulo-i vezetője szerint Latin-Amerika relatíve csendes, mégis aktív szereplője a nemzetközi politikának. Mivel a szubkontinens válságai és konfliktusai inkább helyi természetűek, nem fenyegetik sem a nemzetközi biztonságot, sem a nemzetközi gazdasági és pénzügyi rendszereket, így Európa csak időszakosan figyel Latin-Amerika fejlődésére. Ezzel szemben az USA világosan felismerte, hogy Latin-Amerika a sokrétű regionális világban és a globális bizonytalanságban hozzájárul a nemzetközi kapcsolatok pozitív alakulásához, stabilitásához – és ezenkívül mint a térség gazdasági tényezője üzletileg sem elhanyagolható terület. Ezért érdekelt az USA abban, hogy a nyugati féltekén egy amerikai szabadkereskedelmi zóna (FTAA) keretén belül a kapcsolatokat szorosabbra fűzzék. A latin-amerikaiak határozott érdeke viszont a lehető legszélesebb körű politikai, gazdasági és társadalmi külkapcsolatok megvalósítása. Nem akarnak egyoldalú függőséget. Sokkal inkább szeretnék a globalizált világ nemzetközi rendjének tagja lenni: folyamatosan részt vesz a nemzetközi regionális vitákban, és komoly tényezője a fejlődési folyamatoknak. Már a hatvanas és hetvenes években közreműködött például a kereskedelmi feltételek (Terms of trade), a függőségelmélet és a felszabadítás elméletének megvitatásában, vagy az Egyesült Nemzetek fórumain behatóan követelte az új világgazdasági rend kialakítását. A latin-amerikai országok aktív szerepet vállaltak a „Group 77”-ben és a „blokkmentes” mozgalomban. Nem utolsósorban a nyolcvanas évek végén megvalósított közép-amerikai rendezésig a régió ismételt a Kelet-Nyugat ellentétek kirobbanásának színtere volt. Amiből még megmaradt például az USA Kubához fűződő neurotikus viszonya.

A korábbi makacs, különleges szerep betöltésére irányuló törekvéseket feladták, ma Latin-Amerika a nemzetközi rendszer központi áramlatának része. A politikai, gazdasági és tudományos elit elismeri és elfogadja az aktuális eszmecserék szükségességét (mainstream) és az ebből fakadó konzekvenciákat. Ez a felfogás, változás az USA feszültségcsökkentő viszonyaihoz alkalmazkodik. A régió képviselőiben szakemberek töltenek be vezető pozíciókat multilaterális intézményekben. Brazília, Argentína és Chile elnökei az elmúlt években részt vettek az európai szociáldemokraták vezetőinek találkozáján az amerikai elnökkel, Bill Clintonnal együtt, ahol a haladó kormányzat (progressive government) kritériumairól tárgyaltak.

Hasonlóképpen a konzervatív néppártok a tradicionálisan európai résztvevők mellett mindenekelőtt latin-amerikai politikusok voltak jelen. A nemzetközi gazdasági és vállalkozói körökben latin-amerikaiak mint például a jelenlegi mexikói elnök, Vicente Fox vagy az argentin gazdasági miniszter, Domingo F. Cavallo, új típusai a világra nyitott rámenős és a globalizációban hívő menedzsereknek.

Természetesen nincs minden latin-amerikai állam azonos módon jelen a nemzetközi színtereken. Brazília hosszú évek óta szeretné, ha „világhatalom”-nak ismernék el, és

ezért a regionális együttműködésben évek óta csak mérsékelt figyelemmel tevékenykedik. Csak az utóbbi időben tapasztalható szűk regionális kooperációs szándék annak érdekében, hogy saját hangját nemzetközileg is felerősítve hallhatóvá tegye. Mexikó korábban szívesen foglalt el progresszív kontrakonceptációs álláspontot nemzetközi fórumokon, utoljára gazdasági problémái és félhivatalos kormány-rendszere miatt a beleszólási jog-féle vitában meghátrálni kényszerült. Az első demokratikus rendszerváltás után, 2000-ben kapott csak nemzetközi elismerést. Venezuela fontos olajtermelő állam, tagja az OPEC-nek, populista, az USA-val távolságot tartó, megfontolt elnöke, Hugo Chavez nemcsak Castrónak udvarol, hanem 2000-ben kifejezve saját akaratát, felkereste Líbiát és Irakot is. Argentína és Chile hosszú évek tradícióit követve részesedik a nemzetközi fejlesztésekben, és együttműködik a nemzetközi szervezetekkel; európai gyökereik alapján ezek az országok a Nyugat részének tekintik magukat.

A szubkontinens többi országa csak kisebb súllyal képviseli magát a nemzetközi színtereken. Mindenesetre a régió az Európai Unió mellett a regionális intézmények és a politikai koordináció legsűrűbb hálózatával rendelkezik. Ezen keresztül a kisebb országoknak is lehetőségük van beleszólási joguk érvényesítésére. Így történhetett, hogy Latin-Amerika országai egyeztetett álláspontot tudtak képviselni nemzetközi kérdésekben.

A politika koordinációja

A politikai koordináció fontos fóruma az 1986-ban létrehozott Riói Csoport, amihez 2000 óta a szubkontinens valamennyi országa csatlakozott. Ennek keretében évenként találkoznak a latin-amerikai és a Karib-térség államelnökei, hogy politikai helyzetüket a regionális és internacionális kérdésekben egyeztessék. Az Európai Unióval 1990 óta az éves konzultációs fórumon intézményes párbeszédet folytatnak külügyminiszteri szinten; mindkét régió állam- és kormányfőinek csúcstalálkozóját 1999 óta a Riói Csoport koordinálja. A társulás a közelmúltban lépett fel az Egyesült Nemzetek szervezetén belül mint Latin-Amerika erős képviseleti grémiuma. Az utolsó állam- és kormányfői csúcstalálkozás – 2001. augusztus 17–18-án – Santiago de Chile-ben olyan nemzetközi kérdésekben is állást foglaltak a csoport tagjai, mint a globális pénzügyi rendszerek vagy a humanitárius intervenciók.

Nemzetközi gazdasági és pénzügyi kérdésekben elért pozíciókat is a Latin-Amerikai Gazdasági Rendszer (SELA) alakítja ki. Emellett olyan szubregionális integrációs egyesülések, mint a Mercosur, az Andok-Csoport vagy a Közép-Amerikai Egyesülés igen aktív szereplők a nemzetközi együttműködések, mert ezek a csoportok – álláspontjukat összehangolva – közösen; két- vagy többoldalú tárgyalásokat folytatnak a szubkontinensen kívüli országokkal, megállapításokat kötnek, és állást foglalnak nemzetközi kérdésekben, mindenekelőtt a kereskedelemre vonatkozóan. Az eszközök és lehetőségek sokasága persze még nem bizonyítja az eredményességet. A valóságban a vélemények sokfélesége nem könnyíti meg a regionális koordinációt. Ehhez tartozik még Latin-Amerika súlya a nemzetközi szervezetekben, természetesen a maga reális, korlátozott tartalmi hatalmi eszközeivel, azaz jelentősége a gazdaságban, a technológiában, illetve katonai erőinek fenyegetési potenciálja. A világméretű hangzavarban azoknak a hangja, akik a Nemzetközi Valutaalpnál (IMF) segílyt, hitelt kérnek, a szavuk alig hallható. Így gyengíti ez idő szerint az argentin gazdasági krízis (regionális hatásai miatt) a Mercosur nemzetközi tárgyalási pozícióját. Mivel a katonai kiadások az utóbbi években erősen korlátozódtak, a nemzetközi biztonságot semmi nem fenyegeti. Mindemellert Latin-Amerika országai a nemzetközi politikában határozottan fejtik ki véleményüket.

Stabilitás és közbiztonság

Latin-Amerika intézményeinek stabilitásával és megbízhatóságával támogatja a nemzetközi szervezeteket. Ez a földrész volt az első az úgynevezett fejlődő térségek sorában, ahol megteremtették a demokratikus intézményeket, és bevezették a piacgazdasági reformokat. El kell gondolkodni azon, vajon befolyásolt-e ez a fejlődési folyamat más régiókat. Mindenesetre a térség ezekkel a reformokkal nagy lépést tett a modernizáció, a gazdasági-politikai megerősödés és intézményeinek átláthatósága irányába. Ez nemcsak a kormányokra, az államok berendezkedéseire és a gazdaságra vonatkozik, hanem a parlamentre, a választási szabályokra és a társadalmi intézményekre is. Természetesen mindazon területeken komoly problémák vannak még, de ilyenek máshol is előfordulnak. Paraguayban, Peruban vagy Ecuadorban amikor krízishelyzet alakult ki, működtek a demokratikus intézmények. Ez nem volt mindig így. Más földrészekkel összehasonlítva, a nemzeti vagy regionális instabilizálódás problémáit tekintve. Latin-Amerika demokratikus rendjének konszolidációja nagy eredménynek értékelhető. A demokráciáról alkotott európai és észak-amerikai elveket, fogalmakat sehol sem fogadták be ennyi korlátozással mint ebben a térségben. A régió országai ma ezért nem osztoznak a globális problémákban, hanem inkább részesei a megoldásra irányuló erőfeszítéseknek.

Lehetőségeiken belül néhány latin-amerikai országot vesz a nemzetközi érték-párbeszédben (Észak–Dél). Ez vonatkozik például Latin-Amerika és Ázsia kapcsolatára, amikor a politikai rend kérdéseit és a regionális integrációs folyamatokat érintő tapasztalatokat beszélnek meg. Dél- és Kelet-Európával folytatott párbeszédet a számtalan bevándorló csoport eredeti hazájukkal fenntartott kötődése támogatja. Ez vonatkozik például Latin-Amerika és Ázsia kapcsolatára, melyben többek között megbeszélnek a politikai rend kérdéseit és a regionális-integrációs folyamatok tapasztalatait. A párbeszéd Délkelet-Európával, főleg az igencsak felduzzadt migrációs hullámot érintő kérdésekkel foglalkozik, s ennek mintájára együttműködés alakulhat ki az afrikai országokkal. Ez közvetít fontos tapasztalatokat a politikai és gazdasági reformok megvalósításához.

Az európai külügyminisztereknek egyszer tárgyilagosan kellene megvizsgálniuk, vajon nem a latin-amerikaiak „harmadik ország felé irányuló kezdeményezései” volnának hatékony kiegészítő eszközei a saját érdekeiknek megfelelő politikai stabilitás eléréséhez szerte a világban.

A katonai biztonság terén is látványos felkészültség mutatkozik. A régió, összehasonlítva más földrészek konfliktusaival, relatíve zavarmentesnek mondható. Eltekintve néhány nézeteltéréstől, nincsenek határviták és bilaterális konfliktusok. Még pár évvel ezelőtt a nemzeti biztonság-doktrínák sok konfliktus bekövetkezésének hitét táplálták, amivel többek között a magas katonai költségvetés és a hadsereg kiemelkedő politikai szerepét támasztották alá. A demokratizálódás folyamán ezek a hipotézisek eltűntek.

Az utóbbi húsz évben megkötött különféle szerződéses megállapodásokkal félretették a tradicionális nézetkülönbségeket, visszafogták a hadikiadásokat, bizalomerosztó intézkedéseket hoztak a szubregionális integrációs folyamatok kiteljesítése érdekében. Brazília és Argentína beszüntette atomprogramját, ami mindig azt a gyanút táplálta, hogy mindkét ország kiépíti nukleáris fegyvertárát; 1998-ban aláírták az atomcsend-egyezményt, de már 1994-ben egy regionális megállapodás készült Latin-Amerika és a Karib-tenger térsége között a nukleáris fegyverek továbbadásának tilalmáról.

Ez idő szerint leginkább Kolumbia a destabilizáló tényezője a térség biztonságának, mert magatartása érinti a szomszédos országokat. Ezenkívül az USA jelentős katonai segítséget nyújt az országnak; Izrael és Egyiptom után Kolumbia részesül a harmadik leg-

nagyobb külföldi segélyben. Nem utolsósorban az USA jelentős katonai elkötelezettsége által okozott gond, azaz kolumbiai jelenléte, Dél-Amerikát arra készteti, hogy érdekeinek megfelelően intenzív tárgyalásokat kezdjen egy „humanitárius beavatkozás”-ról. Az, hogy a NATO néhány évvel ezelőtt ENSZ hozzájárulás nélkül bombázta Jugoszláviát, Latin-Amerikában zavart keltett, azt értetlenül fogadták.

A kolumbiai konfliktust a nemzetközi biztonság más szemszögéből kell vizsgálni, mint a balkánit, mert itt néhány állam érintett és érdekelt a drogkereskedelemben és a szervezett bűnözésben. Kolumbiából, Peruból és Bolíviából származik a világ majdnem teljes kokaintermelése. Ennek nagy részét az USA-ba csempézik, de Európa és Ausztrália is fokozatosan bekerült a felvevők sorába. Latin-Amerikában a termelő- és tranzitországok, bár csatlakoztak a világszerte működő kábítószer-ellenes hatóságokkal létesült kooperációhoz és a biztonsági szervezetekhez – mégsem fogadják el, hogy a kábítószer elleni küzdelem terheit egyedül viseljék, mert a termelést az iparilag fejlett országokban jelentkező fogyasztási igény határozza meg. Ezért követelnék több támogatást gazdasági és szociális programjuk fejlesztéséhez, amivel kiváltható lenne a leállított kokaintermelésből származó bevételkiesés a termelők részére. Kolumbia csatlakozott az Európából elégtelen mértékben érkező segítség miatt.

Békemissziók

Latin-Amerika országai a kollektív biztonságnak egy másik területén is aktivizálódtak: katonai kontingensekkel vettek részt az ENSZ békefenntartó misszióiban, melyek jelentősége a világ kettészakadásának megszűnté után növekvőben van. A latin-amerikai országok a katonai diktatúrák éveiben ilyen missziókban nem vettek részt, de újabban Argentína, Chile és Uruguay viszonylagos aktivitást mutat.

Részvételük a missziókban több feladattal jár, úm.: béke helyreállítása konfliktusokkal terhes térségben, ahol egyúttal saját külpolitikai helyzetüket is erősíthetik; egyidejűleg a katonai diktatúra idején rájuk nehezedő elszigeteltség feloldódik, és így ezek az országok újra csatlakozhatnak a nemzetek közösségéhez. További előnyök származnak a katonai kontingens számára, felkészültségük, felszerelésük összehasonlíthatóvá válik más országok hadseregének eszközeivel és szervezeteivel.

A nagy cél az, hogy az ENSZ keretén belül a multilaterális szervezetekben nagyobb beleszólási jogot kapjanak. Brazília különben is jelentősebb szerepet igényel magának a globális kérdések megvitatásában, és ezt már be is jelentette az ENSZ Biztonsági Tanácsának. Ambícióit természetesen nemcsak az ENSZ strukturális átalakítása, reformálása hátráltatja, hanem az a gyanakvás és visszatartó erő, ami Argentína, Mexikó és más szomszédos ország részéről jelentkezik, mert nem kívánnak hozzájárulni a térségben Brazília kiemelt vezető szerepének kialakulásához.

Gazdaság

Latin-Amerika majdnem minden országa az utóbbi években komolyan törekedett nemzetgazdaságának nyitására és arra, hogy bekapcsolódjék a világpiac vérkeringésébe. Latin-Amerika ma a Föld legnyitottabb térsége. Részesedése a világ kereskedelmében 6%, a külföldi közvetlen befektetések összege ennek 10%-a. Brazília volt (Kína mellett) 2000-ben a legnagyobb befogadója a külföldi tőkebefektetéseknek 34 millió dollárral. A latin-amerikai piac jelentősége az utóbbi években nagymértékben növekedett. A kilencvenes évek végéig az USA többet exportált Brazíliába, mint Kínába, és egyes előrejelzések sze-

rint 2010-ig többet fog szállítani Latin-Amerikába, mint Japánba és az EU országaiba együttvéve. Braziliát tartják az USA, Kína, Japán és Németország után a fogyasztási cikkek ötödik legnagyobb felvevőpiacának.

A régióban vitathatatlanak tartják, hogy az országoknak kedvez a nemzetközi kereskedelem bővülése. Mindenesetre vannak korlátozó tényezők, melyekkel a dömpingárúk beáramlását gátolják. A tárgyalásokon az amerikai szabadkereskedelmi zóna kialakításánál ezek a nem szabályozott kereskedelmi akadályok nagy szerepet játszanak. Ez különösen vonatkozik a környezet-, munka- és szociális normákra, vagy az egészségügyi- és higiénias előírásokra, amiket a szubkontinens országai nem, vagy csak nagy erőfeszítéssel tudnak teljesíteni.

A szabályozott és nem szabályozott kereskedelmi korlátok csökkentését árukra és szolgáltatásokra vonatkozóan egy új tárgyalási fordulótól várják, amit a Világkereskedelmi Szervezet (WTO) keretén belül tartanak. Ettől várják az USA agrárexport-támogatásának eltörlését és az európai belső piac megnyitását számukra. Brazília panaszt emelt a WTO-nál az USA agrárpolitikája miatt. Ezenkívül támogatja Kína belépési kérelmét a WTO-ba. A kvázi-fejlett ipari országok társulási stratégiája Kínával és Indiával erősítheti tárgyalási pozícióikat, és megakadályozhatja a kereskedelmi megállapodások kijátszását a fejlett ipari országok javára.

Ez világhosszá teszi, hogy a piacnyitás és a szabad világkereskedelem csak addig élvez politikai támogatást, amíg az országok valóban együttesen vesznek benne részt. A struktúraváltás politikájának előnyei egy jó évtized múlva csak egy szűk réteg javára koncentrálnak. Várható a szegénység és erőszak növekedése, elterjedése széles néprétegekben, és ezek ezt nem fogják a globalizáció nyereségének tekinteni. A Genovában tartott G8-as csúcstalálkozó alkalmával sok kritikai észrevétel hangzott el a jelenlegi gazdasági és pénzügyi rendszerek értelméről és hasznosságáról. Bizonyosra vehető, hogy a latin-amerikaiak a jövőben nagyobb erőfeszítést tesznek majd egy igazabb rend és azonos jogokat biztosító adminisztráció érdekében (még akkor is, ha természetesen otthon még saját szociális és társadalmi, politikai feladataikat is teljesíteniük kell).

Pénzügyek

A nemzetközi pénzügyi rendszer jelenléte és működése különösen fontos a térség számára. A nemzetközi pénzpiac rendkívüli kiterjedése, az ügynökök és eszközök, valamint a rövid lejáratú befektetések ingadozó bizonytalansága új eszközöket követel, hogy a pénzügyi krízisek elkerülhetők legyenek, melyek sok évi fejlesztés munkáját és eredményét néhány nap alatt megsemmisítik. Amikor 1998/99-ben Ázsiából és Oroszországból kiinduló pénzügyi krízis Latin-Amerikában a vártnál csak kisebb mértékben hatott, ez annak volt köszönhető, hogy közben erőteljes szanálások történtek a költségvetésben és visszatartó pénz- és rugalmas váltóárfolyam politikát alakítottak ki. A latin-amerikaiak ugyanakkor tudják, hogy még sokat kell fáradozniuk. Egyidejűleg követelik a nemzetközi pénzintézetek reformját, melyek megfelelő keretet adnak a pénzpiacok stabilitásának és a váltóárfolyamoknak, valamint kivételes helyzetekben megszabott fizetésiméreg-segítséget nyújtanak azoknak az országoknak, amelyeknek a csatlakozási feltételeket teljesíteniük kell.

Ez nem valamiféle kritikája a Nemzetközi Valutaalap bizonyos utasításrendszerének. Mindenesetre elvárhatók a pénzügyi helyzetekre vonatkozó kiegészítő intézkedések, amiket minden ország nemzeti bankja és pénzügyi szerve azonos normák szerint tud a felügyeletnél és szabályozásnál alkalmazni. Egyúttal remélhető a hitellehetőségek javulása átlátható, meghatározott és diszkriminációtól mentes mechanizmus keretén belül,

hogy a szükségét látó országok lehetőleg gyorsan fizetőképesek legyenek, és hozzájárjenek a nemzetközi pénzpiacokhoz.

Szabadalmi jog

A szabadalmi jog és a szellemi tulajdon kezelésének kérdései nemzetközileg vitatott tárgyalási témák, de ezen belül is Braziliának sajátos nézetei vannak. A brazil törvények megengedik, hogy szükség esetén helyi vállalatok gyógyszergyártás céljára akkor is alkalmazhassanak külföldi szabadalmat, ha erre a licenc nem áll rendelkezésre. Ez, bár a nemzetközi szabadalmi jog és a szellemi tulajdonjog megsértése, költségkímélő megtakarítást és a lakosság ellátását teszi lehetővé. Amerikai gyógyszergyártók már panaszt emeltek a WTO-nál, Brazília azonban ismételt megkapta az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának, WTO-nak és sok fejlődő országnak a támogatását. Az amerikaiak 2001 júniusában visszavonták panaszukat, és kompromisszumos megoldást kínáltak.

Latin-Amerika, illetve a régió országai rendszeresen részt kívánnak venni a nemzetközi politika jövőt érintő megbeszélésein. Az öröklött ideológiai pozíciók ma már nem játszanak szerepet többé. Latin-Amerikának befolyásolási lehetősége van, de egyedül egy ország nem tudja érdekeit keresztülvinni. Ezért további együttműködés és integráció, valamint a politikai demokrácia fenntartása szükséges. Mindenekelőtt arra kell a figyelmet koncentrálni, hogy a gazdaság növekedése csak szociális igazságossággal párosulva történjen meg, és az utóbbi ne képezze alku tárgyát. Latin-Amerika stabilitásával és kiszámíthatóságával továbbra is fontos résztvevője lesz a nemzetközi politikának. [Argentína jelenlegi pénzügyi válságából fakadó krízise és turbulenciája intő példaul kell szolgálgjon a térség többi államának. – A referáló megjegyzése.]

Kádár József

Törékeny identitások Latin-Amerikában

Mols, Manfred von: Brüchige Identitäten in Lateinamerika. = Internationale Politik, 2001. 9. no.

Vezető politikai elemzők véleménye szerint Latin-Amerika ma még messze nem szabályozó erő a világpolitikában, hanem inkább szabályozott. Az egyes országok – talán Brazília kivételével – még nem találták meg azt a hangot, amivel az élvonalhoz kapcsolódhatnak, ma még a nemzetközi politika peremén vesztegelnek. A Kelet–Nyugat konfliktushelyzet megszűnése után megváltozott Latin-Amerika nemzetközi szerepe és megítélése Washington szemszögéből, mert elmúlt a kommunizmus terjeszkedésének veszélye. A valóságban azonban a térség nem veszélymentes, csak a fenyegetések más jellegűek. Washington úgy értékeli a helyzetet, hogy a kábítószerek, a migráció- és határkérdések, a környezet problémái, egészségügyi kockázat stb. olyan veszélyek, melyek az USA biztonságára kihatással lehetnek.

A tájékozódás kényszerűségei

Latin-Amerika megváltozott helyzete a korábbi identitásfolyamattal szemben nem mondható kedvezőnek. A változásnak kevés előnye van. A szubkontinens arra kényszerül, hogy önállóan és felelősségteljesen lépjen színre a nemzetközi politikában. Helyzetének három érzékeny pontja van:

1. A szomszédos országok kapcsolatának átgondolása és lehetőség szerinti rendezése,